

phraseological units in which an euphemistic function is hyposthenic on reason their rudeness.

Key words: phraseological unit, dictionary, euphemistic, dialect.

Стаття надійшла до редакції 19. 11. 2012 р.

Прийнято до друку 21. 12. 2012 р.

Рецензент – д-р філол. н., проф. Глуховцева К. Д.

А. О. Шестаков (Луганськ)

УДК 811.111+811.161.2'373.7

**СЕМАНТИКА ТА ФУНЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ
З ФЛОРИСТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ
В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ**

Як відомо, фразеологічний фонд мови – це „дзеркало, у якому лінгвокультурна спільнота ідентифікує свою національну самосвідомість” [Телия 1996: 9]. У свідомості носіїв будь-якої мови відображено специфічні для кожної мови національно-культурні асоціації. „Фразеологічний та – ширше – пареміологічний фонд мови... якнайбільше відображує особливості світосприйняття її носіїв, зумовлені національною культурою. Аналіз цього фонду дозволяє виявити систему символів та еталонів національної культури, дослідити систему її кодів (соматичного, зооморфного, міфопоетичного та ін.), специфіку аксіології та ін.” [Гудков 2003: 192]. На наш погляд, у фразеологізмах із флористичним компонентом закодовано інформацію про архаїчні вірування й бачення навколишньої дійсності представниками певного етносу. Вони – предмет наукового вивчення багатьох учених. На матеріалі германських і слов'янських мов ботанічну номенклатуру вивчали С. Адаменко, І. Коломієць, Н. Панасенко, О. Пащенко, І. Подолян, А. Сердюк та ін. Метою цієї статті є комплексне зіставне вивчення фразеологізмів з флористичним компонентом в українській та англійській мовах, зокрема визначення основних компонентів фразеологічного значення, виявлення всіх можливих варіантів перекладів. Особливий інтерес становить проблема пошуку міжмовних відповідностей і врахування національної специфіки при перекладі фразеологізмів з однієї мови іншою.

Актуальність теми цього дослідження зумовлена необхідністю виявлення загальних та специфічних особливостей порівнюваних мов. Предметом дослідження слугують національно-специфічні ознаки семантики загальноживаних фразеологічних одиниць фітономів української та англійської мов. Об'єктом нашої розвідки стали фітономени української та англійської мов.

Фразеологізми з флористичним компонентом можна розподілити на три групи:

– стійкі сполучення слів, до складу яких входить елемент, що називає ту чи ту рослину загалом (*квітка, ягода, фрукт і т.д.*), напр., українські фразеологізми: *як блекоти наївся, підносити гарбуза, знайти в капусті*; англійські фразеологізми *to paint the lily* ‘прикрашати те, що й так красиве, марно витрачати час, робити щось безглузде, непотрібне’, *banana oil* ‘нісенітниця’, *blue rose* ‘палке, недосяжне бажання’;

– фразеологізми, що містять складову частину рослини (листова пластина, стебло, коріння і т.п.), напр., в українській мові: *аж гілля гнеться, дивитися в корінь, стелитися листом, як насіння лускати*; в англійській мові: *at root* ‘по суті’, *tremble like a leaf* ‘тремтіти як лист’;

– фразеологізми, у яких названо вид рослини (дерево, кущ, трава), напр.: *дорога травою заросла, одного поля ягода, в куці* в українській мові; *at the bottom of the tree* ‘без певного положення’, *bang the bush* ‘перевершити всі сподівання, затьмарити всіх’, *between grass and hay* ‘у молодому віці’ – в англійській.

Багато ФО з флористичним компонентом є яскравими, емоційно насиченими зворотами, що належать до певного стилю мови й часто мають чітко виражений національний характер, тобто їм притаманна етнокультурна специфіка.

Під час аналізу особливостей національно-культурної конотації ми будемо виходити з кількох правил: *по-перше*, система образів, закріплених у фразеологічному складі мови, слугує свого роду „нішею” для кумуляції світобачення й так чи інакше пов’язана з матеріальною, соціальною або духовною культурою цієї мовної спільноти, а потім може свідчити про її культурно-національний досвід та традиції. *По-друге*, якщо одиниці мови мають національно-культурну специфіку, то остання повинна мати свої способи її відображення та засоби співвідношення з нею, тобто слугувати свого роду „ланкою”, що з’єднує в єдиний ланцюг тіло знака, з одного боку, а з іншого, – концепти, стереотипи, еталони, символи, міфологеми й т.ін., знаки національної й ширше – загальнолюдської – культури, опанованої народом-носієм мови.

Отже, якщо фразеологізму притаманна національно-культурна специфіка, то ця специфіка має знайти засіб свого втілення в знакову організацію. Таким засобом утілення є образна основа, яка включає культурно марковані реалії. Щодо способу зазначення, то це інтерпретація образної основи в знаковому культурно-національному просторі цієї мовної спільноти.

Деякі автори [Арсентьева 2006; Мальцева 1991] виділяють три рівні, на яких може виявлятися національно-культурна специфіка ФО:

У сукупному фразеологічному значенні (семантичний рівень). На цьому рівні національна специфіка виявлена в ідіоматичному значенні фразеологічної одиниці. На думку Д. Мальцевої, „деякі фразеологізми відображують такі явища минулого й сьогодення однієї країни, які не мають прямих аналогів в інших національних культурах” [Мальцева

1991: 13], напр., *розводити кислиці* ‘скаржитись, плакати’ *the milk in the coso(a)nut* ‘суть справи, вирішальний факт’.

Національно-культурна специфіка може виявлятися в значенні окремих лексичних компонентів (компонентний рівень). „...Ознакою національної специфіки фразеологічного значення є культурно маркований компонент” [Мальцева 1991: 5], напр., у фразеологізмі *як маків цвіт* використано національно маркований компонент *мак*. Слово *мак* в українській мові пов’язане з ідеєю молодості, краси взагалі та жіночої вроди зокрема, напр.: *гарний, як маків цвіт, гарна дівка, як маківка; цвіте, як маківка*. Червоний цвіт маку був символом дівочої чистоти, його вплітали у віночки. Привертало увагу й недовге цвітіння маку (пелюстки опадають через два дні), що свідчить про швидкоплинність людського життя, напр.: *пішов мій вік, як маків цвіт*.

Національно-культурний аспект може виявлятися у ФО, у складі яких присутній рослинний компонент, відомий в обох мовах. Однак у силу соціального, історичного або економічного розвитку цей компонент міститься або навпаки є відсутнім у фразеологічній системі порівнюваних мов, напр., багато аспектів життя української людини були пов’язані з вербою, тому в українській мові спостерігаємо значну кількість ФО з компонентом *верба*: *золоті верби ростуть де і будь-де* ‘виходить що-небудь пuste, неодоладне’; *на вербі груші (ростуть)* ‘нісенітниця, дурниці’; *як виросте гарбуз на вербі* ‘ніколи’.

Для англійців велике значення мають найрізноманітніші парки, садки, палісадники. Тому серед найбільш уживаних флористичних елементів в англійській фразеології відзначаємо найменування великої кількості назв квітів: *daisy, lily, rose – fresh as a daisy* ‘квітучий, повний енергії’; *pure as a lily* ‘чиста як лілея’; *come up roses* ‘вдало складатися’).

Існують флористичні компоненти, поширені й в українському, і в англійському фразеоніміконі. Однак їхній образ у переусвідомленому значенні можуть сприймати представники окремих народів по-різному. В українській мові образ дуба асоціюється, з одного боку, з нерозумною людиною: *дуб дубом* ‘зовсім необізнаний у чомусь, не здатний до чогось’, а з другого, – із сильною, красивою людиною: *як дубочок* ‘красивий, сильний’. В англійській мові дуб є символом хоробрості: *a heart of oak* ‘хоробра, мужня людина’.

Специфіка закована в прототипах фразеологізмів (екстралінгвістичний рівень). На цьому рівні національно-культурна інформація закладена в прототипі ФО. Фразеологізм *переганяти на гречку* ‘виражаючи своє незадоволення, примушувати робити, як потрібно’ має національну специфіку. Цей зворот пов’язаний з методом ‘дяківської’ педагогіки, коли учня, який провинився, ставили голими коліньми на гречку (*переганяли на гречку*). Англійський фразеологізм *good wine needs no bush* ‘гарне вино не потребує ярликів’, ‘гарний товар сам себе хвалить’ походить від старовинного англійського звичаю, коли

„трактирники розвішували плюшкове гілля на знак того, що в продажу є вино” [Кунин 1996: 213].

Отже, серед відібраних нами фразеологізмів можна виділити кілька флористичних компонентів, які найбільш точно відображують культурні коди. Серед українських до них належать *мак, верба, дуб*. В англійській мові це *rose, thorn, oak*. Можна стверджувати, що фітономени є важливими культурологічними поняттями, їх використовують для дослідження ролі рослин у міфологічному, релігійному, історико-етнографічному та культурному аспектах [Худенцова 2008: 213], тобто у внутрішній формі більшості вивчених нами ФО наявні семи, що надають їм національно-культурного колориту у зв'язку з тим, що самі фітономени мають широкий спектр символічних значень.

Література

Арсентьева 2009 – Арсентьева О. Ф. Отражение эмотивности фразеологических единиц русского языка в „Русско-англо-немецко-татарско-татарском фразеологическом словаре” / О. Ф. Арсентьева // IV Междунар. Бодуэновские чтения (Казань, 25 – 28 сент. 2009 г.): тр. и материалы: в 2 т. / Казан. гос. ун-т; под общ. ред. К. Р. Галиуллина, Г. А. Николаева. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2009. – Т. 1. – С. 57 – 59;

Гудков 2003 – Гудков Д. Теория и практика межкультурной коммуникации / Д. Гудков. – М.: Гнозис, 2003. – 288 с.;

Кунин 1996 – Кунин А. Курс фразеологии современного английского языка / А. Кунин. – М.: Высш. шк., 1996. – 381 с.;

Мальцева 1996 – Мальцева Д. Страноведение через фразеологизмы / Д. Мальцева. – М.: Высш. шк., 1991. – 173 с.;

Телия 1996 – Телия В. Русская фразеология / В. Телия. – М.: Шк. „Языки русской культуры”, 1996. – 288 с.;

Худенцова 2008 – Худенцова О. В. Особенности фразеологических единиц с флористическим компонентом: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Худенцова Ольга Васильевна. – М., 2008. – 216 с.

Шестаков А. О. Семантика та функціонування фразеологізмів з флористичним компонентом в українській та англійській мовах

У статті розглянуто особливості семантики та функціонування фразеологізмів з флористичним компонентом в українській та англійській мовах; проаналізовано національно-культурну специфіку ФО з флористичним компонентом в обох мовах. Особливу увагу приділено різноманітним шляхам виявлення національно-культурного аспекту (семантичний, компонентний, екстралінгвальний рівні), продемонстровано спільні та індивідуальні для кожної з мов символічні значення, що розкриваються у ФО з однаковим компонентом-фітономеном та виявлено найхарактерніші флористичні компоненти, найчастіше використовувані у фразеологізмах кожної з аналізованих мов.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, флористичний компонент, фітономен, національно-культурна специфіка, культурний код, культурно маркований компонент.

Шестаков А. А. Семантика и функционирование фразеологизмов с флористическим компонентом в украинском и английском языках

В статье рассмотрены особенности семантики и функционирования фразеологизмов с флористическим компонентом в украинском и английском языках; проанализирована национально-культурная специфика ФЕ с флористическим компонентом в обоих языках. Особое внимание уделено различным путям выявления национально-культурного аспекта (семантический, компонентный, экстралингвальный уровни), продемонстрированы общие и индивидуальные для каждого из языков символические значения, раскрывающиеся в ФЕ с одинаковым компонентом-фитономом и выявлены наиболее характерные флористические компоненты, которые чаще всего используются во фразеологизмах каждого из анализируемых языков.

Ключевые слова: фразеологическая единица, флористический компонент, фитономен, национально-культурная специфика, культурный код, культурно маркированный компонент.

Shestakov A. O. Semantics and Functioning of Phraseological Units with Floristic Element in Ukrainian and English Languages

In this article the peculiarities of semantics and functioning of phraseological units with floral component in Ukrainian and English languages are described; the cultural identity of phraseological units with floral component in both languages has been analyzed. Also the special attention is paid to the different ways of definition of the national and cultural aspect (semantic, component, extralinguistic levels), the common and individual for each language symbolical meanings are presented. These aspects are revealed in the phraseological units with the same floral component. The most typical floral components which are more frequently used in the phraseological units are revealed.

Key words: phraseological unit, floral component, phytonym, cultural identity, cultural code, culturally marked component.

Стаття надійшла до редакції 16. 11. 2012 р.

Прийнято до друку 21. 12. 2012 р.

Рецензент – д-р філол. н., проф. Глуховцева К. Д.